

חודש תמוז - עזרא

החשיבות שבכפילות

א. נראה לכאורה כי יש הקבלה בין י"ב חודשי השנה לי"ב ספרי ה"כתובים". ואם כנים הדברים, לפי סדר זה, החודש העשירי, חודש תמוז, מקביל לספר עזרא, הספר העשירי מספרי ה"כתובים".

- לביאור הקשר בין חודש תמוז וספר עזרא, נתבונן בדברי חז"ל בהם הוזכר עזרא: במסכת מגילה (טו, א) אמרו רבי יהושע בן קרחה ורב נחמן כי "מלאכי זה עזרא", ויש לבאר מה המשמעות לכך שמלאכי נקרא בשם נוסף – "עזרא".
- במדרש (אסתר רבה ז, יא) מובא כי בשעה שהמן הטיל גורלות כדי למצוא חודש שבו יוכל לבצע את זממו, לא עלה הגורל בחודש תמוז ב"זכות הארץ". וביאר הרד"ל: "דהיינו זכות עליית עזרא וגלותו לארץ בתמוז, וכדמוכח בקראי דכתיב (עזרא ז, ט) וּבְאַחַד לַחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי (א' באב) בָּא אֶל יְרוּשָׁלַם כִּיד אֱלֹקֵינוּ הַטּוֹבָה עָלֵינוּ. וכיון ששנינו בתענית (י, א) ט"ו יום כדי שיבוא אחרון שבישראל לנהר פרת, אם כן ט"ו יום קודם אחד באב הוא שעבר עזרא וגלותו את נהר פרת ונכנס לארץ ישראל בעלייתו מבבל, דהיינו בחודש תמוז". ויש לבאר מה היתה המעלה הגדולה בעליית עזרא בחודש תמוז לארץ ישראל, שבזכותה זכה החודש, ולא עלה בו גורלו של המן הרשע.
- במסכת ברכות (ה, א) אמרו חכמים: "ראויים היו ישראל ליעשות להם נס בימי עזרא כדרך שנעשה להם נס בימי יהושע בן נון, אלא שגרם החטא". ויש להבין מהו הדמיון בין הנס שהיה בימי יהושע בן נון לנס שהיה אמור להיות בימי עזרא.
- במסכת סנהדרין (יא, א) מובא: "כשמת הלל הזקן אמרו עליו, הי חסיד, הי עניו, תלמידו של עזרא". וצריך להבין מדוע השוו חז"ל את הלל הזקן לעזרא.

מאורעות חודש תמוז והקשר ביניהם לספר עזרא

ב. במשנה במסכת תענית (פ"ד מ"ו) מובא: "חמשה דברים ארעו את אבותינו בשבעה עשר בתמוז: [א] נשתברו הלוחות. [ב] ובטל התמיד. [ג] והובקעה העיר. [ד] ושרף אפסטמוס את התורה. [ה] והעמיד צלם בהיכל".

● בספר חודש בחדשו (פרק ז, עמ' רכג) מובא, כי בא' תמוז נולד יוסף הצדיק, ובג' תמוז העמיד יהושע בן נון את השמש בגבעון וירח בעמק איילון. ויש לבאר מה הקשר בין מאורעות אלו לספר עזרא, שהוא כנגד חודש תמוז.

● בספר בני יששכר (מאמרי חודשי תמוז-אב, מאמר א אות ג) כתב: "הנה תמצא בסידור השבטים לדגליהם, ראובן נגד תמוז", ויש לבאר מדוע חודש תמוז הוא כנגד שבט ראובן.

והנה, כפי שהובא לעיל מדברי המשנה, מתענים ב"ז בתמוז מכיון שביום זה "הובקעה העיר". ועל כך הקשו בגמרא (תענית כח, ב) "והכתיב (ירמיה נב, ו) בַּחֹדֶשׁ הָרְבִיעִי בְּתַשְׁעָה לַחֹדֶשׁ וַיִּחָזֶק הָרָעָב בְּעִיר, וכתוב בתריה (שם פסוק ז) וַתִּבָּקַע הָעִיר", ומשמע שחומת ירושלים הובקעה בט' תמוז, ולא ב"ז כאמור במשנה. ותירצו: "אמר רבא, לא קשיא כאן בראשונה כאן בשניה, דתניא בראשונה הובקעה העיר בתשעה בתמוז, בשניה בשבעה עשר בו". ומבואר בדברי הגמרא, שקביעות תענית י"ז בתמוז בזמנינו, היא על הבקעת חומת ירושלים בימי בית שני, ולא על הבקעתה בימי בית ראשון [שהיתה בט' תמוז]. וכן נפסק להלכה בשו"ע (או"ח סי' תקמט סע' ב) "ואף על גב דכתיב בקרא (ירמיה לט, ב) בַּחֹדֶשׁ הָרְבִיעִי בְּתַשְׁעָה לַחֹדֶשׁ הִבָּקְעָה הָעִיר, אין מתענים בט' בתמוז אלא ב"ז, מפני שאף על פי שבראשונה [בזמן בית המקדש הראשון] הובקעה בט' בו, כיון שבשניה [בזמן בית המקדש השני] הובקעה ב"ז בו, תיקנו להתענות ב"ז בו, משום דחורבן בית שני חמיר לך".

אולם בירושלמי (תענית כג, א) שאלו את אותה שאלה, ותירצו תירוץ אחר: "כתיב בתשעה לחדש הובקעה העיר ואת אמר הכין [שהובקעה ב"ז], א"ר תנחום בר חנילאי קילקול חשבונות יש כאן". ופירש קרבן העדה: "מרוב הצרות טעו בחשבונות, ולא רצה המקרא לשנות ממה שסמכו הם לומר כביכול אנכי עמו בצרה". כלומר, לפי הירושלמי, גם בימי בית ראשון הובקעה העיר ב"ז בתמוז, אלא שמחמת רוב הצרות "נתקלקל החשבון", וסברו בטעות שהובקעה בט' בתמוז. והכתוב קבע את התאריך שסברו בטעות, בבחינת "עמו אנכי בצרה", להשתתף בצרתם.

ויש להבין מה הלימוד מכך שיש בחודש תמוז שני תאריכים לציון אותו מאורע – הבקעת חומת ירושלים.

הכפילות מראה על גודל חשיבות הדבר

ג. ונראה בביאור הדברים בהקדם מאמר חז"ל במדרש תהלים (מזמור צב) "אמר רבי יצחק, כל עיסקא דשבתא כפול. עומר כפול, (שמות טז, כב) שני העומר לאחד. קרבנו כפול, (במדבר כח, ט) וביום השבת שני כבשים. עונשה כפול, (שמות לא, יד) מחלליה מות יומת. שכרה כפול, (ישעיה נח, יג) וקראת לשבת עונג ולקדוש ה' מכובד. אזהרותיה כפולות, זכור ושמור. מזמורו כפול, מזמור שיר ליום השבת".

הסיבה לכך היא, שהכפילות מראה את גודל חשיבות הענין.

ופירוש הדבר באופן מעשי, שאם אנו נתקלים בדבר בעל משמעות כפולה, הן לטוב והן לרע, עלינו להתבונן מהי החשיבות שיש בדבר זה, ומה הלימוד שנפיק מכך.

המשמעות הכפולה של לוחות הברית

ד. לאור האמור, נשוב להתבונן במאורעות שהיו בחודש תמוז, ונראה כי אכן לכולם יש משמעות כפולה.

● **שבירת הלוחות** – לוחות הברית היו שנים, ובטעם הדבר כתב הרמב"ן (שמות כ, יג) "שיהיו חמש כנגד חמש. ומזה יתברר לך למה היו שנים, כי עד כבד את אביך הוא כנגד תורה שבכתב, ומכאן ואילך כנגד תורה שבעל פה. ונראה שלזה רמזו רבותינו ז"ל שאמרו (שמות רבה מא, ז) שתי לוחות כנגד שמים וארץ [פירוש בתורה נברא העולם, ולכך בלוח אחד שכתוב בו דברים שבין אדם למקום נברא בו שמים, ולוח שני שכתוב בו דברים שבין אדם לחברו, נברא בו הארץ, פירוש עץ יוסף שם], וכנגד חתן וכלה וכי הלוחות היו חמשה כנגד חמשה, כדמות משפיע ונשפע, שם]. וכנגד שני שושבינין וכי ישראל היו בדמיון כלה, והקב"ה כביכול בדמיון חתן, שם]. וכנגד שני עולמים [שעל ידי תורה נקנה אלו שני עולמות, שם]. וכל זה רמז והמשכיל יבין הסוד". ומבואר בדברי המדרש המובא ברמב"ן, שכפל הלוחות היה בגלל חשיבותן הגדולה, שהיו כנגד: תורה שבכתב ותורה שבעל פה, שמים וארץ, חתן וכלה, שני שושבינין ושני עולמים.

וידועים דברי הכלי יקר (שמות כ, יב) שהלוחות נחלקו לשניים: "חמש דברות ראשונות המדברים בכבוד המקום ברוך הוא, כי מטעם זה נאמר בכולם ה' אלקיך, ולא הזכיר השם בכל חמש דברות אחרונות המדברים בדברים שבין אדם לחברו".

הלוחות נקראו בתורה בשם "עדות", כלשון הכתוב (שמות כה, כא) "וְאֵל הָאָרֶץ תִּתֵּן אֶת הָעֵדוּת אֲשֶׁר אֶתֵּן אֵלֶיךָ". ועצם קריאת השם "עדות" ללוחות מראה על כפילות, כי עדות צריכה להיות על ידי שני עדים. אך מעבר לכך, מצינו כפילות גם בציווי לתת את ה"עדות" בארון, וכפי שהקשה רש"י: "לא ידעתי למה נכפל (בפסוק כא), שהרי כבר נאמר (שם פסוק טז) וְנָתַתְּ אֶל הָאָרֶץ אֶת הָעֵדוּת אֲשֶׁר אֶתֵּן אֵלֶיךָ". ותיירץ האור החיים: "עוד אפשר לומר על פי דבריהם ז"ל (ברכות ח, ב) שהלוחות ושברי לוחות מונחים בארון, לזה אמר ב' פעמים אחד כנגד הלוחות השלמים, והב' כנגד השבורים". ונמצא כי הכפילות בציווי לתת את ה"עדות" בארון, היא ביטוי לשני זוגות הלוחות שהיו בארון, השבורות והשלמות.

ומחשיבותם של לוחות הברית, נלמד על גודל מעלת משה רבנו שנשאו לבו לשבור אותם, בכדי להציל את בני ישראל מעונש. וכפי שנאמר בפסוק האחרון החותם את התורה (דברים לד, יב) "וְלֹכַל הַיָּד הַחֲזָקָה וְלִכְלֹךְ הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה לְעֵינַי כָּל יִשְׂרָאֵל", פירש רש"י: "שנשאו לבו לשבור הלוחות לעיניהם, שנאמר ואשברם לעיניכם, והסכימה דעת הקב"ה לדעתו, שנאמר אשר שברת, יישר כחך ששברת". פסוקי סיום התורה חותמים בשבחי של משה רבנו. ויוצא לפי זה, כי השבח הגדול ביותר מכל השבחים שנאמרו עליו הוא "שנשאו לבו לשבור הלוחות לעיניהם", ויש להבין מה השבח המופלא במעשה זה, שהוא הגדול והחשוב ביותר מכל מעשיו של משה רבנו עלי אדמות. וביאר האדמו"ר מליובאוויטש (ליקוטי שיחות, פרשת חזאת הברכה) "כאשר ראה משה רבנו, הרועה הנאמן והאוהב ישראל, שיש מקום לחשש שמציאותם של הלוחות יכולה לפגוע בישראל ח"ו, לא היסס כלל וכלל לרגע, ואף לא שאל את הקב"ה, ותיכף ומיד שבר את הלוחות, כדי להצילם מעונש".

והדברים מוטעמים על פי המבואר לעיל, כי משה רבנו ידע ש**כפילות לוחות הברית** מלמדת על חשיבותן העליונה, ושהן מכוונות כנגד הרבה עניינים נשגבים, ולכן רצה לשבור את הלוחות כדי להציל את עם ישראל ולהראות שאין **חטאו** כביכול **כפול**. ואדרבה, לא זו בלבד ששבירת הלוחות לא באה להזיק לבני ישראל, אלא להצילם, ולכן שבירתן נעשתה בכוונה תחילה, וכאשר ראה זאת הקב"ה מיד אמר "יפה ששיברת", כי עצם הרצון להגן על בני ישראל הוא החשוב, ואפילו שאין בו כפילות.

המשמעות הכפולה של המאורעות ב"ז תמוז

ה. גם בשאר המאורעות שהיו בחודש תמוז, יש משמעות כפולה.

● **ביטול קרבן התמיד** – הקרבת קרבן התמיד היא כמובן **מאורע כפול**, פעמיים ביום, בבוקר ובין הערביים, כלשון הכתוב (במדבר כח, ג-ד) "וְזֶה הָאֵשֶׁה אֲשֶׁר תִּקְרְבוּ לַה' כִּבְשִׁים בְּנֵי שָׁנָה תְּמִימִם שְׁנֵים לְיוֹם עֹלָה תְּמִיד, אֶת הַכֶּבֶשׂ אֶחָד תַּעֲשֶׂה בַבֹּקֶר וְאֶת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַעֲשֶׂה בֵּין הָעֶרְבִים".

● **הבקעת העיר** – מצויינת **בתאריך כפול**. בשני תאריכים בחודש זה, בהם הובקעה חומת ירושלים, בט' בתמוז – חומת העיר בזמן בית המקדש הראשון. וב"ז בתמוז – חומת העיר בזמן בית המקדש השני לדעת הבבלי, וחומת העיר בזמן בית המקדש הראשון לדעת הירושלמי.

● **שריפת התורה על ידי אפסטמוס** – גם בתורה יש **כפילות**, תורה שבכתב ותורה שבעל פה. וכתב הפרי צדיק (ראש חודש תמוז) "וחודש תמוז שהוא אחר חודש סיון שניתנה בו תורה, ולולא הקלקול היה די בתורה שבכתב לבד, כמו שאמרו (נדרים כב, ב) אלמלא חטאו ישראל לא ניתן להם אלא חמשה חומשי תורה וספר יהושע, ומזה היו רואים ומכירים הכל, וכמו שיהיה לעתיד ולא ילמדו עוד איש את רעהו וגו', כי כולם ידעו אותי. אך אחר הקלקול הוצרכו לתורה שבעל פה". אילולא חטאו בני ישראל בחטא העגל, היה די להם בתורה שבכתב. ולכן בחודש תמוז, לאחר חטא העגל, הוצרכו לתורה שבעל פה. ואפסטמוס שנלחם כנגד התורה, כנראה שרף את התורה שבכתב ואת התורה שבעל פה.

● **העמדת הצלם בהיכל** – בפירוש הרע"ב הביא מדברי הירושלמי שהכוונה לצלם שהעמיד מנשה [בנו של חזקיהו מלך יהודה] בהיכל בית המקדש הראשון. ובמדרש (דברים רבה ב, ב) הובא: "עשה צלם של ארבע פנים והכניסו להיכל, אמר כל מי שיבוא מארבע רוחות העולם ישתחוה לצלם זה". ובמסכת סנהדרין (קג, ב) אמרו: "עשה צלם משאוי אלף בני אדם, ובכל יום הורג את כולם". ולמדנו מדברי חז"ל, שצלם זה היה **כפול ומכופל**.

הכפילות בחודש תמוז – ראובן ויוסף – הושע ויהושע בן נון – עזרא והלל

ו. פרט נוסף במשמעות הכפולה של המאורעות שהיו בחודש תמוז, הוא **כפילות** של ה"בכורים" בחודש תמוז, שהוא כנגד ראובן **בכור** השבטים. ובראש חודש זה נולד

יוסף הצדיק "בכורה של רחל", כמבואר בדברי חז"ל שלאחר מעשה בלחה ניטלה הבכורה מראובן והועברה ליוסף (עי' בתרגום יונתן בן עוזיאל בראשית מט, ד).

וחלק בלתי נפרד מהמאורעות הכפולים בחודש תמוז, הוא העמדת השמש והירח על ידי יהושע בן נון בג' בתמוז. ובאופן מיוחד על ידי יהושע בן נון, שהיה לו כפל שמות, כמפורש בדברי הכתוב (במדבר יג, טז) "וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְהוֹשֵׁעַ בֶּן נֹון יְהוֹשֻׁעַ".

לאור האמור מובן הקשר בין חודש תמוז ומאורעותיו הכפולים, לעזרא, ששמו כפול – "מלאכי זה עזרא". ומבואר מדוע דימו חז"ל את הנס בימי יהושע בן נון לנס שבימי עזרא, כדבריהם "ראויים היו ישראל ליעשות להם נס בימי עזרא כדרך שנעשה להם נס בימי יהושע בן נון, אלא שגרים החטא", וזאת כדי להדגיש את החשיבות הכפולה של כיבוש ארץ ישראל מחדש בזמן עליית עזרא, שאילו היו זוכים, היתה בניסים גלויים כהנחלת הארץ בימי יהושע בן נון.

ולפי זה יבוארו דברי המדרש שבזכות עליית עזרא לארץ ישראל בחודש תמוז, לא עלה חודש זה בגורלו של המן הרשע. כידוע, בכל מצוה יש שני חלקים – המצוה עצמה וההכנה למצוה. והזכות שעמדה לחודש תמוז היא ההכנה למצוה, בכך שעזרא הלך ט"ז ימים בחודש תמוז, כדי להגיע לירושלים ולהתחיל את בניית בית המקדש. ומבואר, כי הכפילות שיש בכל קיום מצוה – בהכנה למצוה ובעצם קיומה, מוכיחים את החשיבות שיש גם בהכנה למצוה.

ומעתה יתכן שגם כפל המידות הטובות של הלל, עליו אמרו "הי חסיד, הי עניו", נועד לבטא את חשיבות הדברים, ולכן הוסיפו לכך "תלמידו של עזרא", ששמו כפול – "מלאכי זה עזרא".

☆ ☆ ☆

הכפילות במצוות התורה ובמעשי האדם – הרובד הפנימי והחיצוני

ז. סוף דבר, נוכחנו לראות שלכל המאורעות שהיו בחודש תמוז, יש משמעות כפולה, המראה על חשיבות מאורעות אלו, כספר עזרא ומעשיו שהיה בהם כפילות. ובשל כך עלינו להתבונן ולשאול מה הלימוד שנפיק מכך.

ונראה כי גם במצוות התורה, יש כפילות, במובן זה שלכל מצוה יש את העומק הפנימי הנסתר של מהותה, ואת הרובד החיצוני הנגלה של קיומה, וכפי שביאר רבנו בחיי (כד הקמח, סוכה) את לשון הכתוב (משלי כה, יא) "תְּפִלָּתִי וְהֵב בְּמִשְׁפָּתַי כֶּסֶף דָּבָר דָּבָר

על אָפּניוֹ, הרומז על ענין זה: "דבר ידוע, כי כל מצות שבתורה יש בהן נגלה ונסתר. הנגלה והוא החיצון, יש בו תועלת הגוף או מצד האמונה או מצד המידות המעולות שבהן ישוב הארצות. הנסתר והוא הפנימי, יש בו תועלת הנפש לתת לה שכר, ולהאדיר חלקה ותגמולה בעולם הגמול. וכן אמר שלמה ע"ה תפוחי זהב במשכיות כסף דבר דבור על אפניו. הודיענו, שהתורה "דבר דבור", כלומר **ענין כפול יש בו, פנימי וחיצון**".

והוסיף רבנו בחיי בביאור הדברים: "והמשיל הפנימי לזהב, והחיצון המשילו לכסף, זהו שאמר "תפוחי זהב במשכיות כסף". "משכיות כסף" הוא כלי כסף מנוקב נקבים דקים, אין האדם יכול לראות מה בתוכו מרוב דקותם, והוא לשון הבטה, כי ראוי להביט אליו מרוב חשיבותו, ותרגום (בראשית יט, כח) וישקף, ואיסתכלי, ואמנם בעיון דק והסתכלות יפה יראה בתוכו דבר נכבד יותר מן הכסף, והוא "תפוחי זהב". ואמר "דבר", כי התורה נקראת "דבר", כאמרו (דברים ל, יד) כי קרוב אליך הדבר, יאמר כי אותו הדבר הוא "דבור", כלומר **עניינים כפולים הם**, זה בתוך זה, בדרך **נגלה ונסתר**, כתפוח הזהב שהוא הנסתר, במשכיות כסף כי הוא הנגלה. ועל כן המשיל הנגלה בכסף שהוא נכבד ומעולה, והנסתר בזהב שהוא מעולה ממנו, כי יש יתרון לנסתר על הנגלה כיתרון הזהב על הכסף, ומזה אמר דוד ע"ה (תהלים קיט, יח) גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך".

לכל **המצוות** "עניינים כפולים" במהותם – מעטה חיצוני ועומק פנימי, חלק הגלוי ורובד נסתר.

ואף **בקיום המצוות**, ולהבדיל במעשי עבירה, יש כפילות – קיום "חיצוני" ומעשה הנעשה מעומק ה"פנימיות". וכדברי הגמרא (יומא ט, ב) "ראשונים שנתגלה עוונם, נתגלה קיצם. אחרונים שלא נתגלה עוונם, לא נתגלה קיצם". וביאר הגר"א (חידושי אגדות שם) שעוונות הראשונים היו "מגולים", כלומר חיצוניים. חטאיהם שלא נעשו מתוך שורש פנימי מושחת היו חיצוניים לפנימיותם שנשארה נקיה וישרה. ולכן אף שעברו עבירות חמורות, רחמנא ליבא בעי, ומכיון שלא נבעו מתוך פנימיות רעה, ולבבם בתוכו נשאר בכשרותו. על עבירות הנעשות בחיצוניות, גם העונש חיצוני ולא בכל תוקפו. הראשונים נתגלה קיצם ונגאלו לאחר שבעים שנה. ברם "אחרונים לא נתגלה עוונם", וביאר הגר"א שהאחרונים אף שהיו עוסקים בתורה ובמצוות וגמילות חסדים, נענשו בעוון שנאת חנם שהוא ענין פנימי, כי השנאה מחלחלת במעמקי הלב ונובעת מעומק הפנימיות. ולכן אחרונים שלא נתגלה עוונם, לא נתגלה קיצם. משום שעל חטא חמור הנובע מפנימיות מושחתת ורעה, מגיע עונש גדול וחמור.

וכתב ידידי הגר"ח ואלקין, מנהלה הרוחני של ישיבת עטרת ישראל, בספרו דעת חיים (ח"א, מאמר לב) "ממוצא דברי הגר"א אנו למדים הבחנה ברורה ויסודית בין שתי צורות של עשיית מעשים. ישנם מעשים אמיתיים הנובעים ומשקפים את פנימיות נפש האדם, וישנם מעשים שאינם אמיתיים, ואינם אלא מעטה חיצוני, שאינו משקף את הרובד הפנימי האמיתי. מובן מאליו, שדברים אלה נוגעים, הן למעשי העבירות והן למעשי המצוות. וכשם שחומר העבירות הנובעות מתוך הפנימיות גדול מאותן עבירות חיצוניות, כך גם שכר מצוות הנובעות מפנימיות הנפש, גדול משכר המצוות שאין תוכן כבדם ואשר נעשו בחיצוניות וללא שורש פנימי.

המסקנא המעשית מכך היא: "למדנו מכך יסוד גדול הצריך להאיר ולכוון את כל מעשינו והנהגתנו בדרך התורה והמצוות. מעשי האדם נבחנים ונמדדים לפי שייכותו אליהם, ועד כמה נובעים הם מפנימיות הנפש. ואי אפשר להשוות ולדמות בין העושה מעשה אמיתי הנובע מפנימיות הנפש, ובין מי שמעשיו חיצוניים לפנימיותו. ואמנם מגמת האדם ועבודתו צריכה להיות בבחינת האמור (תהלים מ, ט) תִּרְתֵּן בְּתוֹךְ מַעֲשֵׂי בְּלִימוד התורה וקיום המצוות אמיתי, יצוק ונטוע במעמקי שורש פנימיות נפשו".

לפי שחטאו בכפליים ולקו בכפליים – ראוי שיתנחמו בכפליים

ח. נבואת הנחמה של ישעיהו הנביא (מ, א) פותחת בפסוקים: "נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי יֹאמַר אֱלֹהֵיכֶם, דְּבָרוּ עַל לֵב יְרוּשָׁלַם וְקִרְאוּ אֵלֶיהָ כִּי מְלֹאָה צָבָאָה כִּי נִרְצָה עֲוֹנָהּ כִּי לָקְחָה מִיַּד ה' כְּפָלִים בְּכָל חַטָּאתֶיהָ". ובביאור כפל הלשון "נחמו נחמו", כתב רבנו בחיי (כד הקמח, נחמו) "מידותיו של הקב"ה מידה כנגד מידה, אף כאן מידה כנגד מידה. אמר נחמו נחמו עמי לפי שחטאו בכפליים, שנאמר (איכה א, ח) חָטָא חָטָאָה יְרוּשָׁלַם. ולקו בכפליים, שנאמר כִּי לָקְחָה מִיַּד ה' כְּפָלִים. וראוי שיתנחמו בכפליים, שנאמר נחמו נחמו עמי". וכן מבואר בדברי המדרש תנחומא (דברים פרשה א) "וכל נחמות שאמר ישעיה (לה, א) יִשְׁשׁוּם מִדְּבַר, כפליים הם. לפי שלקחה מיד ה' כפלים בכל חטאתיה, לפיכך נחומיה בלשון כפלים, נחמו נחמו עמי (מ, א), אֲנֹכִי אֲנֹכִי הוּא מְנַחֲמֶכֶם (נא, יב), עוֹרִי עוֹרִי לְבָשִׁי עֹז (שם פסוק ט), הַתְּעוֹרְרִי הַתְּעוֹרְרִי קוֹמִי יְרוּשָׁלַם (שם פסוק יז), שׁוּשׁ אֲשִׁישׁ (סא, י), פָּרַח תִּפְרַח וְתִגַּל אֶף גִּילַת (ב, ב)".

וכתב אבי מורי ז"ל בספרו עיונים במועדים (שבת נחמו, עמ' תקיב) "ההסבר בענין זה הוא, כי בכל מלחמה שבין הטוב והרע, הנה בניצחונו של צד הרע, יש גם את הכנעת הצד הטוב. כך שהחטא הוא תמיד כפול – עצם החטא, והכנעת הטוב. וכמו כן לעומת

זאת, כאשר זוכה להגביר את הטוב, והטוב מכניע את הרע ומנצחו, בזה גם עצם הרע הופך לטוב. וכמאמר חז"ל (ברכות נד, א), על הפסוק הנאמר בקריאת שמע (דברים ו, ה) ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך - בשני יצריך, ביצר טוב וביצר הרע. כאשר האדם מכניע את היצר הרע ועובד את ה' "בשני יצריך", הרי עבודה זו נעשית בדרגה של "ואהבת", כי גם היצר הרע נהפך לאוהב. על כן מובא שבשעת החטא נאמר "חטא חטאה ירושלים", חטא כפול - הן מצד התגברות הצד הרע והן מצד הכנעת הצד הטוב. ומאידך, גם בשעת הנחמה נאמר "נחמו נחמו עמי", נחמה כפולה - הן מצד התגברות הטוב והן מצד הכנעת הרע, כי גם הרע נהפך לטוב.

☆ ☆ ☆

עתה מתחברים הדברים למערכה אחת. המשמעות הכפולה של חמשת הפורענויות בחודש תמוז, המראה על חשיבות מאורעות אלו, נועדה לתיקון החטאים הכפולים שבגינם נחרבו בתי המקדש - הן מצד התגברות הצד הרע והן מצד הכנעת הצד הטוב. ובזכות זה, תקויים נבואת הנחמה הכפולה - הן מצד התגברות הטוב והן מצד הכנעת הרע, במהרה בימינו.

